

Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből

Ahogy lehet(ett) 9.

A katalógusok olykor nem is jámborak
és egyéb genfi ENSZ könyvtári epizódok

Katalógus-bonyodalmak

A könyvtári katalógusok általában a kutatókon kívül másoknak nem szoktak bonyodalmakat okozni. Az alábbi eset azonban azt mutatja, hogy nemcsak a katalógusban kutatók akadnak fel egy-egy hibán. Talán az idősebb könyvtáros korosztály még emlékszik arra, hogy Nigéria egyik tartománya, Biafra nemzetközi bonyodalmakat okozott elszakadási törekvése miatt. Elsősorban Angliát érintették ezek a bonyodalmak. Úgy adódott, hogy a Biafra-ügy idejében egy angol könyvtáros volt a genfi ENSZ-könyvtár igazgatóhelyettese, az olvasószolgálatban pedig egy biafrai származású kolléga ügyködött. A konfliktus kitörése után ez a kolléga már mindenféle kapcsolatot megszakított az angol igazgatóhelyetessel. Ez ugyan kellemetlen volt, de egyben könnyen kiigazítható is. Az már kevésbé, hogy egy szép napon dühös levelet kaptam a genfi nigériai misszió vezetőjétől, ki csodálkozásának adott hangot, hogy a könyvtár katalógusában megjelent Biafra egy választólapon, és kormánya nevében kikérte magának ezt az inzultust. És hozzátette: ha pedig nem korrigálják a katalógusban ezt a hibát, akkor az ENSZ főtitkárához fordulnak. Sejtettem, hogy a választólap-história mögött a biafrai származású kolléga áll. Beszéltem vele, és nem is tagadta, hogy valóban ő vezette be Biafrát katalógusba. Mivel pedig az ENSZ központjának volt egy levelezési könyve, és csak azokkal az országokkal lehetett kapcsolatot tartani, amelyek tagjai az ENSZ-nek, nyilvánvaló volt a hiba a katalógusban. Az érintett kolléga azzal érvelt, hogy Biafra tulajdonképpen önálló még akkor is, ha az ENSZ nem ismeri el. Jómagam nem fogadhattam el érvelését, és megkértem, hogy azonnal emelje ki a kérdéses válaszlapot és az esetleg mögötte meghúzódnak katalóguscédulákat, én pedig írok a nigériai misszióvezetőnek, elnézését kérve a könyvtár hibájáért. Ezzel az ügy lovagiasan le is záródott.

Egy másik, a katalógussal összefüggő ügy is akadt. Ez ügy jelentkezett, hogy fölkeresett a lengyel nagykövet azzal, hogy kormánya úgy tudja, a lengyel szakirodalom nem kellőképpen képviselt az ENSZ könyvtárában. Megmutattam neki a kurrens periodika jegyzéket, nézze át, hogy jól képviseltek-e a lengyel folyóiratok. Átnézte ezt, és közölte, hogy ismeretei szerint minden hazájában fontos folyóirat megvan a könyvtár állományában. Mondottam neki, hogy a könyvekkel nem ilyen egyszerű a helyzet, de persze azt is meg lehet vizsgálni. Elmondtam ugyanakkor azt is, hogy sok esetben a genfi ENSZ-palotában megjelenő konfe-

renciaküldöttek, amikor van egy kis idejük, benéznek a könyvtárba is. Általános tapasztalat az, hogy ha történetesen egy szerző beszabadul adott könyvtárba, egyik első dolga, hogy megkeresse, megvan-e a katalógusban az ő műve vagy művei. A konferenciaküldöttek között is szoktak szép számban szerzők lenni. Elképzelhetőnek tartom, hogy egy konferencia résztvevője, aki valamelyik tudományágban szerző is, bement a könyvtárba, kereste a nevét, nem találta, és valamilyen úton-módon külügyminisztériuma tudomására hozta azt a hiányosságot, hogy a lengyel szakirodalom nem kellőképpen képviselt. Általában ugyanis a könyvtár megítélése azon is – vagy főleg azon – múlik, hogy egy szerző megtalálja-e a nevét és munkáját a felkeresett könyvtárban. A nagykövet elkezdett nevetni az anekdotikus magyarázaton, majd megkérdezte, hogy mielőtt Genfbe kerültem, milyen intézetben dolgoztam, ahol olyan tapasztalatokat lehet szerezni, mint amilyeneket említettem. Elmondtam, hogy az MTA Könyvtárából „kölcsonöztek” ki egy időre abba a könyvtárba, ahol beszélgetünk, és hasonló „jelzésekkel” az Akadémiai Könyvtárban is találkoztam az elnök vagy a főtitkár részéről, akiket úgy informáltak, hogy a magyar szakirodalom a nemzetközi csere ellenére nem megfelelően képviselt egy adott országban. A nagykövet azt mondta, hogy most már jobban érti a dolgot, nem tart szükségesnek vizsgálatot a könyvek ügyében, jelelni fogja, hogy minden rendben van a lengyel szakirodalom képviselése körül.

Ugyancsak a katalógus okozott gondot a függetlenné vált volt francia gyarmatok egyikének-másikának. Azt kifogásolták ugyanis, hogy miért szerepel a francia gyarmatbirodalom neve alatt is az ő független országuk. Magyarázatként elmondtam, hogy mivel függetlenségük előtt a francia gyarmatbirodalomhoz tartoztak, az oda sorolt és kifogásolt cédulák jó helyen vannak. Továbbá megkértem a reklamátor diplomatákat, nézzék meg alaposabban a katalógust, és látni fogják, hogy a függetlenségük óta megjelent könyvek a saját országaik nevével szerepelnek, tehát a katalógus korrekt. Mindenesetre további félreértéseket elkerülni kívánván fölhívtam az illetékes kollégákat, hogy lehetőleg még feltűnőbb módon tegyenek „lásd még” utaló cédulát mindkét helyre. Ezzel a kezdeti konfliktus is megszűnt.

Egy olvasótermi epizód

Nem ilyen súlyú és nem a katalógussal közvetlen összefüggésben álló dologban is intézkedni kellett. Az egyik olvasótermi felügyelő ugyanis egy kínos dologról számolt be. Egyik olvasó elég sűrűn leejtette a ceruzáját, majd jegyzetfüzetét az asztal alá, és miközben ezeket keresgélte, egycs hölgyolvasókat ez a keresgélés nem kellemesen érintett. Mit csináljak? – szólt a kérdés. Egy-két olvasó hölgy már panaszkodott, és intézkedést kértek. Nehogy valamilyen diszkrimináció színezeté legyen a dolognak, azt tanácsoltam a panaszt továbbító kollégának, hogy a kérdéses urat helyezzzék az ablak melletti legjobb helyre egy egyszemélyes asztalhoz, ahonnan szép kilátás is van, és ahol a közelében nincs más olvasó. Mondják el neki, hogy mivel látják, mennyire szorgalmasan dolgozik, biztosítani akarják számára a legkellemesebb munkalehetőséget.

Rózsa György

Ráth-Végh István és a könyvek

Ráth-Végh Istvánt, a jogászból lett kultúrhistorikust és írórt (1870–1959) nem kell senkinek bemutatnunk. Ha mást nem is, A könyv komédiája című művét illik ismernie minden könyvbarátnak. Nemcsak ebből, minden művéből sugárzik a könyvek iránti olthatatlan érdeklődése és szenvedélye. Vajon milyen lehetett a könyvtára? Hogyan és honnan szerezte be a könyveit? Milyen volt a viszonya hozzájuk?

Kevesebben tudják, hogy Ráth-Végh regényeket is írt. Az Októberi rózsza című művének főhőse egy magányosan élő jogász, akinek a könyvtárszobáját így írja le: „Ebéd után megállt hatalmas könyvállványa előtt s mint ebédvégi csemegét, élvezte a könyvválogatás ízeit. A polcokat faragott szobrocskákkal díszített diófa pilaszterek támogatták; a párkányt huszonnégy mascherone alkotta; groteszk faragású torz-pofák, valamennyi mind más. [...] A könyvállvány pilasztereit Perugiának egy eldugott utcájában fedezte fel egy ócskaságos boltban; a mascheronékat egy kis firenzei szobrással faragtatta s az egészet idehaza szereltette össze.”

Jogász, aki könyveket gyűjt – ki másról mintázhatta volna regénye hőseit, mint saját magáról? De házikönyvtáráról ismerhetünk egy másik leírást is. Ráth-Végh ugyanis évekig Supka Géza folyóirata, a Literatura, cikkírója volt, s az Irodalmi kuriózumok című rovatban mi másról is írhatott volna, mint régi könyvekről, kultúrhistoriai érdekességekről? Rónay Mária, a lap munkatársa 1934-ben – abból az alkalomból, hogy megjelent a Magyar kuriózumok című könyve – meglátogatta őt az otthonában. A dolgozószobában „a falmenti hatalmas faragott könyvszekrény polcain mint nemes veretű ékszerek, úgy ragyognak a remekbe kötött könyvek ezrei. Gyöngéd vonalú bronzok őrködnek felettük a szekrény tetején. A szőnyeggel letakart hosszú asztal is tele van föliánsokkal...” (Literatura, 1934. jún. 15. 177–179. p.)

Igazi könyvgyűjtőhöz méltón Ráth-Végh láthatólag arra is ügyelt, hogy a könyvek kötése stílusos legyen, valamit kifejezzen a könyv tartalmából. „Félelmetes fekete és sötét-vörös színekbe köttette az okkult könyveket, forró pirosban lángol a keleti szerelem könyvtára, a féltékeny férjkekről szóló bibliográfia sárga és méregzöld köntöst kapott, a híres párizsi konvulzionistákról szóló monográfia kötésének papíráját mintha görcs rágatta volna össze, míg a La puce de Madame Desroches című verses antológia, amely abból az alkalomból íródott, hogy Desroches asszony keblén egy bolha ugrándozott, – apró bolhaszerű mintákkal díszített papírba van kötve...”

Rónay a kutatási módszereiről is kérdezgette, és arra is kíváncsi volt, hogy hány könyvet olvasott el a kutatásai során. Ráth-Végh persze erre nem tudott pontos választ adni, de szerinte kb. 5-6 ezerrel számolhatunk. Elmondta az „ars poeticáját” is: hogyan lesz az emberből könyvgyűjtő:

„Az írónak szeretnie kell a könyveket, a könyvszeretetet pedig folytonos olvasásra készíteni, – amikor aztán már átrágtá magát az egész világirodalmon, akkor nem elégti ki többé az, ami könnyen hozzáférhető. Nem kell az, ami az útszélen található, ami után csak ki kell nyújtania a kezét. Úgy van, mint a jóllakott ember: különleges csemegéket keres. És ezeket aztán gyűjteni kezdi.”

Műveiből is kitűnik, de ő maga is megerősíti, hogy melyik a kedvenc kutatási területe, az érdeklődési köre: a 18. századbeli alig ismert francia írók, akiknek munkáiban „sok érdekes, bizarr dolgot” lehet találni. Az egyik könyvszekrénye tele volt ilyen könyvekkel. Ezeknek szinte a szakértőjük lett. Egyszer nála járt egy „nagy műveltségű, irodalmilag rendkívül verzátus ember”, akit odavezetett ehhez a könyvtárrészhez, és azt mondta neki: „Ha olyan írótalálsz itt, akinek a nevét ismered, akkor annak a könyvét elviheted!” Bár az illető kapva kapott az ajánlaton, üres kézzel távozott.

Persze már a családjában is magába szívhatta a könyvek iránti szeretetét. Például az anyja testvére, Végh Ödön „minden garasán könyvet vásárolt”, éremtani munkájával díjat is nyert. 25 éves korában meghalt, és könyvtára Ráth-Végh tulajdonába került, aki „egész életében mint legkedvesebbjeit emelte le a polcra.” (Ráth-Végh Istvánné: Férjem története. Bp., 1970. 10. p.)

Egy másik vallomásaiban kitér a könyvek világa és a való élet közötti különbségre. „... eszményeim és világképem kialakulására befolyással volt minden jó könyv, de módosítani segített minden rossz ember.” Talán így volt ez abban a témában is, amelyet megemlít? „Emlékezem, hogy éveken keresztül teljesen tanácstalan voltam a nagy rébuszal, az asszonnyal szemben. Nem értettem sem magamat, sem őket. Három olvasmány segített, hogy rendet teremthessek a zavaros káoszban: Schopenhauer: A szerelem metafizikája; Tolsztoj: A Kreutzer-szónata; Stendhal: A szerelemről.” (Az új könyvek könyve. Bp., 1937. 269–270. p.)

Amikor 1927-ben (57 évesen!) megházasodott, nászútra Belgium és Hollandia érintésével Párizsba utazott. Felesége, Zipernovszky Mária, a híres hegedűművész így ír erről: „Először inkább csak a hangulat kedvéért járkáltunk a Szajna-parti könyvtárak között, de amikor az első, őt érdeklő, 18. századbeli munkát megtalálta, valóságos láz fogta el, és most már órákat kutatott a különféle antikváriumokban... Egyik ritkaság vezette a másik nyomára, megnyíltak és tágultak a témakörök, létráról le és fel mászkált fáradhatatlanul, egészen megfiatalodva... A kisebb antikváriumok tulajdonosaival szinte baráti viszonyba került, összefűzte őket a könyv szeretete. Hosszas beszélgetéseket folytattak és este a tulajdonos saját kezűleg szállította el hotelünkbe a megvásárolt könyveket... A párizsi könyvkereskedőkkel való kapcsolata a háború kitöréséig megmaradt.”

Nem véletlenül olvashatunk csak egy fél mondatot a híres Szajna-parti bukintákról: bár a könyveseknek Párizsról főleg ez jut az eszükbe, Ráth-Végh jól kiismerte őket, és egy cikkében meg is írta róluk a véleményét: „Ami könyv porosodik ezekben a regéktől övezett ládákban, az a képzelhető legnagyobb szemét. Kiadók nyakán maradt és mázsaszám a Szajnapartra dobott értéktelen modern regények – átlátszó hártypapírba gondosan csomagolt ponyva-erotikumok – esetleg díszes kötetben pompázó, de réges-régen elavult és az ördögnek sem kellő tudományos vagy történelmi művek, szemcsabító régi bőrkötések, amiket ha az ember kézbevesz, kislül, hogy tartalmilag teljesen értéktelen, vagy a kötés rongyos, mállott és ragasztott, vagy pedig olyan ötkötetes mű, amiből hiányzik három.

Némelyiknek üveglappal borított, lezárt ládikája is van, ebben őrizi a kincseket, amelyeket nem szabad kézbe venni és lapozni... kiderül, hogy jóval drágább mint akármelyik előkelő antikváriusnál.” (Literatura, 1929. 10. szám, 345–346. p.)

Ezek szerint tehát nem a bukinistáknál érdemes könyvet vásárolni Párizsban, hanem a komoly antikváriusoknál. Itt sokkal olcsóbb minden: „a laposerszényű könyvbarát is összeszedhet jó dolgokat olcsó pénzért.” Csak az a baj, hogy éppen a nyár, amikor a magyarok általában Párizsba utaznak, nem alkalmas az igazi könyvvásárlásra, mert minden második antikvárius ugyancsak nyaral ilyenkor. De ha az ember a megfelelő évszakban keresi fel pl. a Montparnasse-t, akkor akár éjjel is vásárolhat: több boltos éjfélig tart nyitva.

S ha már nagy gyűjteményünk van, akkor meg kell óvni a nemkívánatos személyektől. A könyvtolvaj című cikkében éppen ezekkel foglalkozik. Ex librisekkel, amelyeken akasztófa látható, hogy a tolvaj értsen a szóból, bökversekkel, amiben a tulajdonos a tolvajokat fenyegeti stb. „A kölcsönkérőtől a tolvajig csak egy lépés a távolság. Aki könyvet kölcsön ad, vegyen tőle búcsút, aligha látja viszont.” – teszi hozzá. „Könyvet kölcsönkérni nem illik, tessék megvenni. Talán egy célra indokolt: ha nehezen megszerezhető könyvről van szó, tudományos munka céljaira, akkor is záros határidőre. Hogyan védekezzünk a kölcsönkérés rettenetes szokása ellen? Paul Lebourg-nak köszönheti a bibliofilek társadalma az elmés és gyökeres megoldást. 1911-ben egyesületet alapított ezzel a címmel: Liga a könyvkölcsönzés ellen ... Ezennel fölteszem az indítványt: alapítsuk meg Magyarországon a Könyvkölcsönzés elleni ligát. Nem kell alapszabály, nem kell tagsági díj ...” (Literatura, 1931. 8. szám, 275–276. p.)

A kezdeményezésre hamarosan megérkezett az első reagálás. Egy szombathe-lyi olvasó így írt: „A vidéki esték unalmas órái, az anyagi viszonyok rosszabbodása és néhol a takarékosági hajlam éppen vidéken termelik ki igen nagy számban az olvasni szerető, de könyvet semmi áron nem vevő »kölcsönkukacok« típusát. Ezek kitűnő szimattal és szinte beteges izgalommal fürjék be magukat minden könyvtárba (ahol fizetni nem kell), ahol új és újabb könyvek meglevését sejtik és valóban csak tizedrésze kerül vissza tulajdonosához, az is véletlenül és szánalmat gerjesztő külsővel... Ha kölcsönadom: elveszik. Ha nem adom oda: elveszítem a kölcsönkérő jó véleményét és kgyót-békát kiált kapzsi személyemről.” (Literatura, 1932. március, II–III. p.)

De nem csak egyetértő levelek jöttek. Ego (Rózsavölgyiné Fried Margit) pl. így ír: „...a mai rettenetes gazdasági helyzet direkt azt parancsolja, hogy ma igenis adjunk kölcsön könyvet. [...] A könyvtárak nem pótolhatják azt a könyvet, amelyet lélektani alapon válogatunk ki és adunk át a fiataloknak, fiúnak, lánynak, anyának, elkeseredett embernek, zavaros eszűnek, hogy tanulja meg a dolgokat... Tudom, hogy a magyar kultúra ügyét szolgálom.” (Literatura, 1932. május, III. p.)

Látható, hogy Ráth és Ego „két malomban örölnek”. Az előbbi a nagy munkával összeválogatott, drágán bekötött régi könyveit kívánja megóvni, az utóbbi viszont a frissebb könyvekből kölcsönöz, mintegy népművelési feladatként. Nyilván nem ugyanakkora kár éri a tulajdonost a könyv elveszése esetén...

Egy másik vidéki hozzászóló többek között ezeket írta: „...De én nem akarok nevelni senkit, mert annyira szeretem könyveimet, hogy ... egyik-másik könyv – és ezt nem szégyellem bevallani – valósággal a szeretőm lett az évek során, még ágyba is fekszem vele (mert az éjszakák jelentős részében olvasok-olvasok.)

... Sokszor megállok a könyvespolcom mellett és arcom hozzájuk tartom. Hűs érintés, csókolnak, élnek, szeretnek a könyvek. Emberek írják; az emberek bán-
tanak, de a könyvek sohasem. A szeretőimet megvédem! Tömörüljünk!” (Litera-
tura. 1932. június, III. p.)

Erre az utolsó gondolatra reagálva közli aztán Ráth-Végh Guillaume Colletet
francia költő (1589–1659) versét:

*Chéres délices de mon âme
gardez-vous bien de me quitter
quoiqu' on vienne vous emprunter
chacun de vous m'est une femme
qui peut se laisser voir sans blâme
et ne se doit jamais preter.*

Vagyis a könyvek olyanok mint a feleség: bárki megnézheti őket, de kölcsön-
adni nem szokás... A könyves ember „várva-várja az éjszaka csendjét, hogy ritka
zsákmányát önző gyönyörűséggel a kezébe vehesse.”

Hogy valóban működött-e ez a nem hivatalos Liga Ráth-Végh István irányítása
alatt legalább annyiban, hogy ex librist adott ki, az ma már aligha kideríthető. A
Literatúrában mindenesetre nem esik több szó róla. Az azonban nyilvánvaló, hogy
Ráth-Végh István nem szeretett könyveket kölcsönadni.

Bálint Gábor